

**QASHQADARYO VILOYATIDA
INVESTITSİYALARNING KAMBAG‘ALLIKNI
QISQARTIRISH KANALLARI BILAN BOG‘LIQLIGI**

Nabiyev Olimjon Abdisalomovich

Qarshi davlat universiteti dotsenti

nabievolim1984@gmail.com

Mintaqaviy investitsiya siyosatining ijtimoiy natijadorligi jalb qilinayotgan kapitalning mutlaq hajmigagina emas, uning moliyalashtirish manbalari, tarmoq yo‘nalishi, mahalliy ishlab chiqarish bilan kooperatsiyasi va mehnat bozoriga uzatilish darajasiga ham bog‘liq. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 25-dekabrda O‘RQ–598-son “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonunining 1-moddasi chet ellik hamda mahalliy investorlar tomonidan amalga oshiriladigan investitsiyalar va investitsiya faoliyati sohasidagi munosabatlarni tartibga solishni qonunning asosiy maqsadi sifatida belgilaydi [1]. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 23-sentabrda PF–143-son Farmonida barqaror bandlik va yuqori daromad topish kambag‘allikni qisqartirishning ustuvor imkoniyatlaridan biri sifatida belgilangan [2]. Mazkur huquqiy yondashuv investitsiya oqimining hajmini emas, uning iqtisodiy faollik, bandlik va daromad kanallari orqali ijtimoiy natijaga aylanishini tahlil qilish zaruratini kuchaytiradi.

Tadqiqotning asosiy ilmiy muammosi Qashqadaryo viloyatida investitsiyalar moliyalashtirish tarkibining 2010–2025-yillarda qanday o‘zgargani va tashqi kapitalning keskin oshgan ulushi kambag‘allikni qisqartirish nuqtayi nazaridan qanday iqtisodiy shartlarni shakllantirganini aniqlashdan iborat. Dissertatsiyaning nazariy qismida investitsiya hajmi, moliyalashtirish manbalari, tarmoq tarkibi, sifat xususiyatlari va hududiy

taqsimot mintaqaviy investitsion rivojlanishning o'zaro bog'liq o'lchamlari sifatida ajratilgan. Shu sababli kapital oqimining manbasi mustaqil tahlil o'lchovi hisoblanadi. Loayza va Raddatz iqtisodiy o'sishning kambag'allikni qisqartiruvchi natijasi o'sish qaysi tarmoqlarda shakllanishi va ularning mehnat sig'imiga bog'liq ekanini ko'rsatadi [3]. Mazkur tezisda ushbu nazariy dalil Qashqadaryo uchun tayyor sababiy xulosa sifatida emas, balki investitsiyaning tarkibiy va tarmoq xususiyatlarini empirik tahlilda alohida ko'rib chiqish uchun metodologik asos sifatida qo'llanadi.

Empirik tahlil O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining SIAT tizimi, Qashqadaryo viloyati bo'yicha rasmiy yig'ma ma'lumotlar hamda dissertatsiyada shakllantirilgan vaqt qatorlariga tayangan [4]. 2010–2025-yillarda asosiy kapitalga investitsiyalarning jami hajmi bilan bir qatorda tashqi investitsiyalar va kreditlar, korxonalarning o'z mablag'lari, tijorat banklari kreditlari hamda byudjet mablag'larining ulushi kuzatilgan. Ushbu tuzilma investitsiya resurslarining qaysi moliyaviy kanal hisobidan shakllanayotgani va kapital jalb qilish modelida qaysi manbalar ustunlashayotganini baholash imkonini beradi.

**1-jadval. Qashqadaryo viloyatida investitsiyalarning
moliyalashtirish manbalari bo'yicha taqsimoti, 2010–2025¹**

Yil	Jami, mlrd so'm	Tashqi investitsiya/kredit,	Korxona o'z	Bank kredit, %	Byudjet, %
2010	1 302,4	31,9	59,5	5,0	3,6
2011	1 610,4	26,2	65,0	7,0	1,8
2012	1 875,4	26,0	63,9	8,2	1,8
2013	2 393,8	29,1	61,3	7,4	2,2
2014	3 067,4	18,4	71,5	6,3	3,9

¹ Muallif tominidan tuzildi

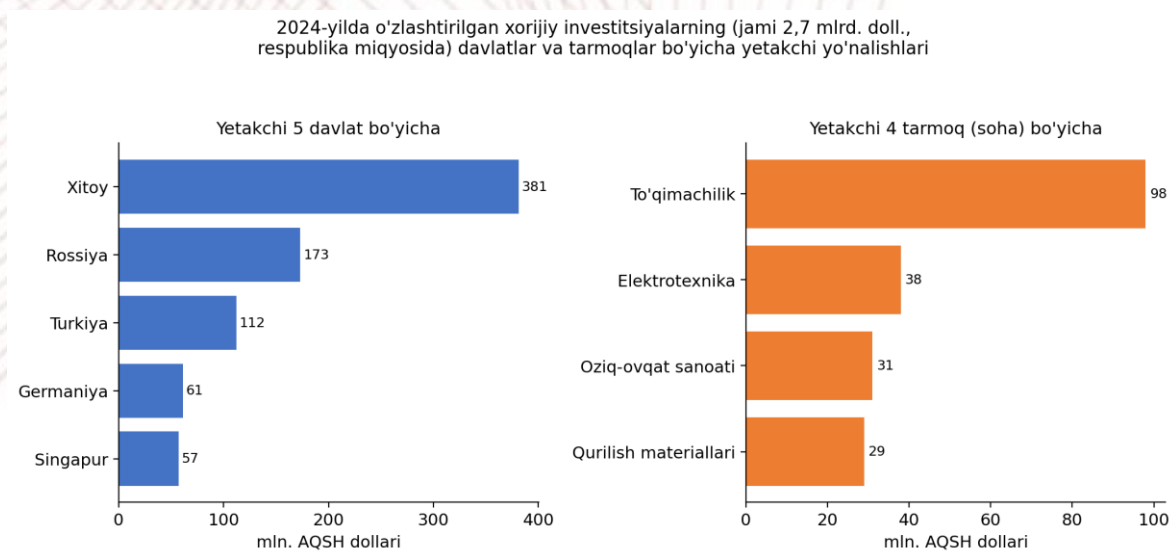

Yil	Jami, mlrd so'm	Tashqi investitsiya/kredit,	Korxona o'z	Bank kredit, %	Byudjet, %
2015	3 609,7	11,1	74,7	10,5	3,7
2016	3 998,7	21,4	68,1	7,8	2,6
2017	5 612,3	29,2	56,7	11,1	3,1
2018	7 093,8	22,5	58,5	14,6	4,3
2019	13 297,7	57,2	30,4	5,6	6,8
2020	10 745,5	60,7	25,1	7,3	6,9
2021	13 735,4	60,4	26,2	5,2	8,2
2022	11 445,0	50,3	32,2	5,0	12,5
2023	16 287,2	64,2	24,2	1,6	9,9
2024	27 965,0	75,2	18,0	0,6	6,1
2025	31 859,0	81,6	12,6	0,9	5,0

1-jadval investitsiya moliyalashtirish modelida ikki bosqichli tarkibiy siljish yuz berganini ko'rsatadi. 2010–2018-yillarda korxonalarning o'z mablag'lari asosiy manba bo'lib, uning ulushi ko'pchilik yillarda 56–75 foiz diapazonida saqlangan. 2015-yilda mazkur manbaning ulushi 74,7 foizga yetgan, tashqi investitsiya va kreditlar ulushi esa atigi 11,1 foizni tashkil etgan. 2019-yildan boshlab tuzilma keskin o'zgargan: tashqi investitsiya va kreditlar ulushi 57,2 foizga ko'tarilgan, korxonalarning o'z mablag'lari ulushi 30,4 foizgacha pasaygan. Keyingi yillarda mazkur tendensiya mustahkamlanib, tashqi manbalar ulushi 2023-yilda 64,2 foiz, 2024-yilda 75,2 foiz va 2025-yilda 81,6 foizga yetgan. Shu davrda korxonalarning o'z mablag'lari ulushi 2025-yilda 12,6 foizgacha qisqargan.

Tijorat banklari kreditlarining ulushi ham sezilarli qisqargan. U 2018-yilda 14,6 foiz bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda 1,6 foiz, 2024-yilda 0,6 foiz va 2025-yilda 0,9 foizni tashkil etgan. Byudjet mablag'lari ulushi 2022-yilda 12,5

foizlik yuqori nuqtaga chiqqan, biroq 2025-yilda 5,0 foizga tushgan. Demak, viloyat investitsiya modelida tashqi kapitalning nisbiy ustunligi kuchayib, ichki korporativ mablag'lar va bank vositachiligining ulushi qisqargan. Bu o'zgarishni faqat "xorijiy investitsiya ko'paydi" degan ijobiy miqdoriy baho bilan cheklash yetarli emas. Tashqi kapitalning hududiy iqtisodiyotga qay darajada singishi, mahalliy yetkazib beruvchilar, ishchi kuchi va xizmatlar bilan qanday bog'lanishi uning kambag'allikni qisqartirishga aloqador ijtimoiy natijasini belgilovchi asosiy shartlardan biridir.

1-rasm. Qashqadaryo viloyatiga 2024-yilda jalb qilingan xorijiy investitsiyalarning yetakchi davlatlar va iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha taqsimlanishi²

2024-yil tashqi kapital oqimining geografik va tarmoq tarkibi ushbu strukturaviy siljishning iqtisodiy mazmunini ochib beradi. Dissertatsiya ma'lumotlariga ko'ra, tarmoq korxonalari bilan birgalikda 2,7 mlrd AQSH dollarlik to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiya va kreditlar o'zlashtirilgan, viloyatning bevosita ulushida esa 159 ta loyiha doirasida 750 mln dollar jalb qilingan. 552 mln dollarlik reja fonida ijro darajasi 136 foizni tashkil etgan va 2023-yildagi 377 mln dollarga nisbatan qariyb ikki baravar o'sish kuzatilgan. Geografik tarkibda Xitoy 381 mln dollar bilan yetakchi bo'lgan, Rossiya 173

² Qashqadaryo viloyati ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

mln, Turkiya 112 mln, Germaniya 61 mln va Singapur 57 mln dollar bilan keyingi o'rinlarni egallagan.

Tarmoqlar kesimida esa to'qimachilikka 98 mln dollar, elektrotexnikaga 38 mln dollar, oziq-ovqat sanoatiga 31 mln dollar va qurilish materiallari ishlab chiqarishga 29 mln dollar yo'naltirilgan. Ushbu tarmoqlar, ayniqsa to'qimachilik va oziq-ovqat sanoati, mahalliy xomashyo, kichik biznes, xizmat ko'rsatish va mehnat bozori bilan ko'p sonli bog'lanishlar yaratish imkoniga ega. Biroq bu fikrni avtomatik kambag'allikni kamaytiruvchi sababiy ta'sir sifatida talqin qilish mumkin emas. Tezis doirasida iqtisodiy mantiq shundan iboratki, kapital mehnat sig'imi va mahalliy kooperatsiyasi yuqori yo'nalishlarga kirganda investitsiya-bandlik-daromad uzatish zanjirining ishlashi uchun nisbatan qulayroq shart shakllanishi mumkin. Uning real ta'siri esa loyiha miqyosida yaratilgan ish o'rinlari, ish haqi, mahalliy xaridlar va daromadlarning aholi guruhlariga yetib borishi bilan alohida tekshirilishi lozim.

Tahlil Qashqadaryo viloyatida investitsion resursning tarkibiy manbasi bilan yakuniy ijtimoiy natijani bir-biridan ajratish zarurligini ko'rsatadi. Tashqi investitsiyalar ulushining 81,6 foizgacha ko'tarilishi viloyatning tashqi kapital jalb qilish qobiliyati kuchayganini ifodalaydi, biroq bu ko'rsatkichning o'zi investitsiya samaradorligi yoki kambag'allikni qisqartirish darajasini bildirmaydi. Investitsiya samaradorligini baholashda kapitalning qaysi tarmoqqa yo'naltirilgani, ishlab chiqarish zanjirining hudud ichida qanchalik chuqur shakllangani, yangi bandlikning barqarorligi va ish haqi darajasi, shuningdek, investitsiya natijasidan mahalliy aholining foydalanish imkoniyati hisobga olinishi kerak. Shu nuqtayi nazardan, tashqi kapital ulushining oshishi resurs bazasini kengaytiradi, ammo ijtimoiy natija uzatish mexanizmining sifatiga bog'liq bo'lib qoladi.

Mazkur xulosa ichki moliyalashtirish manbalarining qisqarib borayotgan ulushiga ham ehtiyotkor yondashishni talab qiladi. Korxona o'z mablag'lari va

bank kreditlari ulushining pasayishi viloyat iqtisodiyotida tashqi resurslarga nisbatan yuqori tayanish shakllanayotganini ko'rsatadi. Bu holatning o'zi salbiy deb baholanmaydi, chunki tashqi kapital yirik texnologik va infratuzilmaviy loyihalarni tezlashtirishi mumkin. Biroq hududiy investitsiya siyosatida tashqi kapital bilan bir vaqtda mahalliy korxonalar investitsion salohiyati, bank moliyalashtirishi va mahalliy kooperatsiyani mustahkamlash uzoq muddatli barqarorlik uchun muhim. Aks holda investitsiya hajmi yuqori bo'lgan sharoitda ham kapitalning mahalliy daromad yaratish multiplikatori cheklanishi ehtimoli mavjud.

Amaliy jihatdan uch yo'nalish ustuvor hisoblanadi. Birinchidan, xorijiy investitsiya loyihalarini baholashda jalb qilingan mablag' hajmi bilan bir qatorda mahalliy bandlik, mahalliy xaridlar va kooperatsiya ko'rsatkichlari monitoring qilinishi lozim. Ikkinchidan, mehnat sig'imi va mahalliy qiymat zanjiri salohiyati yuqori bo'lgan tarmoqlarda xorijiy kapitalning mahalliy kichik va o'rta biznes bilan aloqasini kuchaytiruvchi mexanizmlar qo'llanishi zarur. Uchinchidan, tashqi kapital ustun bo'lgan investitsiya modelida mahalliy korxonalarning o'z mablag'lari va bank moliyalashtirish manbalarini siqib chiqarmasdan, ularni xorijiy investitsiya loyihalarining sherigi va yetkazib beruvchisi sifatida rivojlantirish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv PF–143-son Farmonda ustuvor etib belgilangan barqaror bandlik va yuqori daromad maqsadlari bilan iqtisodiy jihatdan uyg'unlashadi [2].

Xulosa qilib aytganda, 2010–2025-yillarda Qashqadaryo viloyati investitsiya modelida chuqur moliyaviy tarkibiy siljish yuz bergan: tashqi investitsiya va kreditlar ulushi 31,9 foizdan 81,6 foizgacha ko'tarilgan, korxonalarning o'z mablag'lari ulushi 59,5 foizdan 12,6 foizgacha, bank kreditlari ulushi esa 5,0 foizdan 0,9 foizgacha tushgan. 2024-yil tashqi investitsiyalar tarkibida Xitoy, Rossiya va Turkiya yetakchi manbalar bo'lib, to'qimachilik, elektrotexnika, oziq-ovqat sanoati va qurilish materiallari asosiy yo'nalishlardan biri sifatida namoyon bo'lgan. Tezisning asosiy ilmiy xulosasi

shuki, tashqi kapitalning ko‘payishi hududiy investitsion rivojlanishning muhim resurs bazasini yaratadi, ammo kambag‘allikni qisqartirish samarasi kapitalning mehnat bozori, mahalliy kooperatsiya va real daromadlar bilan integratsiyalashuv darajasiga bog‘liq. Shu sababli Qashqadaryo investitsiya siyosatida “qancha xorijiy kapital jalb qilindi?” savoli bilan bir qatorda “u qaysi tarmoq va mahalliy iqtisodiy kanal orqali qanday bandlik va daromad yaratdi?” savoli ham markaziy boshqaruv mezoniga aylanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 25-dekabrda O‘RQ–598-son Qonuni “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”. 1-modda. <https://lex.uz/uz/docs/-4664142>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 23-sentabrda PF–143-son Farmoni “Kambag‘allikni qisqartirish va aholi turmush farovonligini oshirish borasidagi chora-tadbirlarni yangi bosqichga olib chiqish to‘g‘risida”. “Kambag‘al oilalar uchun yettita imkoniyat va mas’uliyat” tamoyili. <https://lex.uz/uz/docs/-7109857>
3. Loayza, N. V., Raddatz, C. The Composition of Growth Matters for Poverty Alleviation. Journal of Development Economics, 2010, 93(1), 137–151. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2009.03.008>
4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. SIAT — statistik ma’lumotlarni yagona interaktiv tizimi. Qashqadaryo viloyati bo‘yicha asosiy kapitalga investitsiyalar ko‘rsatkichlari. <https://siat.stat.uz>